

עין משפט
נר מצוה

מא:

כיצד מברכין פרק ששי ברכות

מסורת הש"ס

קא א מ"י פ"ב מהלכות
שבת שיעור הל' א
סנה לאוין פט טו"ע א"ח
ס"י הריב טע"ב א
קד ב מ"י פ"ה מהל'
ברכות הל' יג סנה
ע"ס ח טו"ע א"ח ס"י
ר"י"א טע"ב ד
ק"ה ג טו"ע א"ח ס"י
ק"ה טע"ב ב
ק"ד ד מ"י פ"ד מהלכות
ברכות הל' יא סנה ט"ז
טו"ע א"ח ס"י סנה קט
טע"ב א ב
ק"ה טו"ע א"ח ס"י
ק"ה טע"ב א ב

איתו יקמייהו תמרי ורמוני. ולא ללפת כהן את הפת ולא כן
הו להו פת עיקר וכן טפלה ותון (ק"ה מה) מברך על
העיקר ופוטור את הטפלה: **ז"ל** שני ארץ. מ"מ היכא דאיכא מטה
וזית או שעורים ותמרים אע"ג דשוין לארץ מכל מקום המוקדם

בפסוק והיינו לארץ ראשון יקדים
לברכה: **הביאו** לפניהם תאנים
וענבים בתוך הסעודה. וכגון שאין
באין ללפת את הפת אלא לקנות
סעודה: **אלא** פת הבאה בבפנין.
דטעון ברבא לפניו ואין טעון ברבא
לאחריו רק בורא נפשות רבות מדי
דהוה אלוה דוהון דאמר ליעל
(ק"ה ז): בתחלה מברך גמ"מ ולבסוף
ולא כלום הואיל ונחנו בהן שקדים
הרבא. ופי' רש"י אפי' אם אכל מהן
אמר בהמ"ו קלאמר ולא נהירא מלא
דאמר ליעל כל שיש בו מחמשת
המזין ריך ברבא מעין שלש ועוד
אמאי קלאמר כסנין ליעל נמי אורי
דוהון ע"כ ריך דפרש דמיירי בתוך
הסעודה קודם בהמ"ו דמיירי בה
וה"ק חוץ מן הפת הגולה כפיטין
בתוך הסעודה קודם בהמ"ו דאין
טעון ברבא לאחריו דפטור ליה בהמ"ו
אפי' לרז שש משום דהו דבר מועט
אבל בלא סעודה אף לאחריו ריך
לברך מעין ג' ברכות ולהכי לא נקט
פת אורי דוהון שהרי אפילו בלא
סעודה נמי אין לריכין ברבא מעין ג'
לאחריו: לא ק"ל ברב שש אלא ברב
הוא ורז נחמן דאין הלכה כיהודי
במקום רבי. ה"ג: ר"יין פוטור ב"י
מיני משקין. ולכאורה אף מיירי בין
בלא סעודה דאי נהדי פת מיפוק ליה
דפטור ליה פת דאפי' אין נמי רבא
לומר הספר כמון דפטור אי לאו
טעמא דקובע ברבא לעמנו אלא
מיירי בלא סעודה ואפי' אין פוטור
ולית לאתחא כוומיה שהרי מפס
פוטרת את הלכה כוומיה אלא כפסק
רב פפא א"כ גס מהא דקלאמר אין
פוטור וכו' לית הלכתא כוומיה:
הלכתא דברים הבאים בתוך
הסעודה

שיעורן כרמונים ארץ זית שמן אמר ר' יוסי
ברבי חנינא ארץ שכל שיעוריה כותים כל
שיעוריה סלקא דעתך והא איכא הנך דאמרין
אלא ארץ שרוב שיעוריה כותים דבש
ככותבת הגסה ביום הכפורים * ואורך הני
שיעורין בהדיא מי כתיבי * אלא מדרבנן וקרא
אסמכתא בעלמא רב חסדא ורב המנונא הוו
יתבי בסעודתא איתו לקמייהו תמרי ורמוני
שקל רב המנונא בריך אתמרי ברישא אמר
ליה רב חסדא לא סבירא ליה מר להא דאמר
רב יוסף ואיתימא ר' יצחק כל המוקדם בפסוק
זה קודם לברכה אמר ליה יהוה שני לארץ וזה
חמישי לארץ אמר ליה מאן יהיב לן נגרי
דפרולא ונשמעינן: איתמר הביאו לפניהם
תאנים וענבים בתוך הסעודה אמר רב הונא
טעונים ברכה לפניהם ואין טעונים ברכה
לאחריהם וכן אמר רב נחמן טעונים ברכה
לפניהם ואין טעונים ברכה לאחריהם ורב
ששת אמר טעונין ברכה בין לפניהם בין
לאחריהם שאין ר"ך דבר שטעון ברכה לפניו
ואין טעון ברכה לאחריו אלא פת הבאה
בכסנין בלבד ופליגא דר' חייא * דא"ר חייא
פת פוטרת כל מיני מאכל * ויין פוטור כל מיני
משקים אמר רב פפא * הלכתא דברים הבאים
מחמת הסעודה בתוך הסעודה אין טעונים
ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם ושלא
מחמת הסעודה בתוך הסעודה טעונים
ברכה לפניהם ואין טעונים ברכה לאחריהם
לאחר הסעודה טעונים ברכה בין לפניהם
בין לאחריהם שא"ו את בן זומא מפגי מה
אמרו דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך
הסעודה אינם טעונים ברכה לא לפניהם
ולא לאחריהם אמר להם הואיל ופת
פוטרת אי הכי יין נמי נפטריה פת * שאני יין

שיעורן כרמונים ארץ זית שמן אמר ר' יוסי
ברבי חנינא ארץ שכל שיעוריה כותים כל
שיעוריה סלקא דעתך והא איכא הנך דאמרין
אלא ארץ שרוב שיעוריה כותים דבש
ככותבת הגסה ביום הכפורים * ואורך הני
שיעורין בהדיא מי כתיבי * אלא מדרבנן וקרא
אסמכתא בעלמא רב חסדא ורב המנונא הוו
יתבי בסעודתא איתו לקמייהו תמרי ורמוני
שקל רב המנונא בריך אתמרי ברישא אמר
ליה רב חסדא לא סבירא ליה מר להא דאמר
רב יוסף ואיתימא ר' יצחק כל המוקדם בפסוק
זה קודם לברכה אמר ליה יהוה שני לארץ וזה
חמישי לארץ אמר ליה מאן יהיב לן נגרי
דפרולא ונשמעינן: איתמר הביאו לפניהם
תאנים וענבים בתוך הסעודה אמר רב הונא
טעונים ברכה לפניהם ואין טעונים ברכה
לאחריהם וכן אמר רב נחמן טעונים ברכה
לפניהם ואין טעונים ברכה לאחריהם ורב
ששת אמר טעונין ברכה בין לפניהם בין
לאחריהם שאין ר"ך דבר שטעון ברכה לפניו
ואין טעון ברכה לאחריו אלא פת הבאה
בכסנין בלבד ופליגא דר' חייא * דא"ר חייא
פת פוטרת כל מיני מאכל * ויין פוטור כל מיני
משקים אמר רב פפא * הלכתא דברים הבאים
מחמת הסעודה בתוך הסעודה אין טעונים
ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם ושלא
מחמת הסעודה בתוך הסעודה טעונים
ברכה לפניהם ואין טעונים ברכה לאחריהם
לאחר הסעודה טעונים ברכה בין לפניהם
בין לאחריהם שא"ו את בן זומא מפגי מה
אמרו דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך
הסעודה אינם טעונים ברכה לא לפניהם
ולא לאחריהם אמר להם הואיל ופת
פוטרת אי הכי יין נמי נפטריה פת * שאני יין

הסעודה פ"י הקוטרם ללפת כהן
את הפת אין טעונין ברכה דהו להו
הוא (ק"ה מה) דמברך על העיקר ופוטור את הטפלה ומאי קמ"ל
ועוד קשה דפריך בסמוך אין נמי נפטריה פת ומאי קשה והלא
כששומים היין אינו טפלה לפת ואין צמדי דטפל לפת מיירין ואין
לפרש לפירות הקוטרם אין נפטריה פת כששורה פחו ציינו קלאמר
דהוה ליה אין טפל דהא לא אשכחן צינך עליו צענין זה אלא
ודאי מיירי בשמיה. ועוד קשה מה שפי' רש"י דברים הבאים שלא
מחמת הסעודה בתוך הסעודה כגון דייסא ותריין וכרוב שאינן של
ומייהו פטורין מברכת המזון דמיני מזון יניהו ולא נהירא דאמר' במתני'
כל מעשה קדרה. ודברים הרגילים לברא לאחר הסעודה פירש"י כמו פירות ואפי' הביאו אותן בתוך הסעודה שלא מחמת לפת טעונים
ברכה בין לפניהם דלאו טפלה יניהו וצין לאחריהם דאין ברבא המזון פוטרתן דלאו מזון יניהו דהיינו כרוב ששם דאמר לעיל הביאו לפניו
חמיש ורמונים בתוך הסעודה דטעונים ברבא בין לפניהם בין לאחריהם והו דלא הלכתא דק"ל כרוב נחמן וכרוב הוה דפרשית לעיל.
על כן פי' ר"י דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה כגון דברים הרגילים לברא לאחר הסעודה כפי עמנו בלא פת דקין
וגיס וכל מיני בראים והביאו בתוך הסעודה אין טעונין ברבא לפניהם ולאחריהם אפי' אכלן בתוך הסעודה כפי עמנו בלא פת דקין
דמשום פת הם בראים פוטרתן אבל דברים שאין דרכן לברא בתוך הסעודה כגון תמרים ורמונים ושאר כל פירות שאין רגילים ללפת בהן
את הפת טעונין ברבא לפניהם דכיון דלאו משום לפת אתו אין הפת פוטרתן והיינו כר"ז וכרוב הוה לעיל דאמר דטעונין ברבא לפניהם
ולא לאחריהם: **לאחר** הסעודה גרסי' ומו' לא. ולא גרסי' דברים הבאים בהן סיפא. והכי פירושו אם הביאו דברים שהוכרו אתר הסעודה
פי' לאחר שמשכו את ידהם מן הפת שזו אין הפת פוטרתן כלל והו כמו שאכלן בלא שום סעודה וצין דברים הרגילים לברא מחמת הסעודה
וצין דברים שאין רגילים לברא מחמת הסעודה טעונים ברבא לפניהם ולאחריהם דאכל דברים דלעיל קאי ועכשו אין לנו דין זה דאין מנהג
שלנו למשוך דיינו מן הפת כלל עד לאחר בהמ"ו אלא כל שעה שאנו אוכלין פירות או שום דבר קודם בהמ"ו דעמנו לאכול פת כל שעה וקמ"ל
כפסק דרב פפא: **אי** הבי יין גמי נפטריה פת. דודאי יין ממתנה סעודה שמי שהוא שותה כמה פעמים דאי לאו הסעודה לא ישתה
ולפטריה פת ומשי' שאני יין דגורם ברבא לעמנו פירש"י דמהנהג מקומו הוא בא ומברכין עליו אע"פ שאין לריכין לשמות כגון
בקידוש וברבא אירוסין ורש"י א פי' משום דלריך לברך על היין בורא פרי הגפן ובתחלה כשהוא צענין בורא פרי העץ ועל שאר
משקין שהכל נהיה בדברו ומייהו אומר ר"ת דבשאר משקין כמו מים ושכר הבאים מחמת הסעודה פת פוטרתן דאפי' אין הוה פוטור אי לאו
דקובע ברבא לעמנו ודלא כמחזור ויטרי שכח שמברכין למים ברבא ככל פעם ופעם ואפי' בתוך הסעודה דהו כמנכ"ל והא דלא פריך הכא
(ג) מן משום דין וצין אכל מים לא ייני כדאמר (לעיל ג): הטור מן המזון וכו' ופשיטא דלא פטר להו פת דאינה בכלל ברבא הפת.
מיהו

(ה) מ"ס סנה וכו' דרי
אלא, ב) בעיריין וכו'
מסוק הש"ס אלא
הלכתא גמ"ו, ב) חתן
ק"ה ע"ב

הנהגות הב"ה

(ה) רש"י ד"ה זה שני
וכי' משום תרומות
שהרמון ליל ויתם
מתחילי ממקו' (ג) תוס'
ד"ה אי הכי וכו' ממיל'
וכא' דלא פריך הכא חתן
אלא משום דין:

לענין רש"י

אוב"י א"י, ש"י מ"ס סנה
הכאה כפיטין, פת
שלושה עם חתן,
לחמיות (רש"י) דף מג
ד"ה א) פת היעיל מן
וכא' דלא פריך הכא חתן
הכ"ס (תוספות) עלה דף
פ"ו ע"ב ד"ה קמ"ל:

ליקוטי רש"י

שיעורין, נקטיהם וכו'
ג' כרמונים, בעל בית
הם על כליו וחס יתק'
כמוצא וית מועט
לאגרוס כהנא מועט
לרמוני לפיכך לא נעמא
ועיקר עדין טעמא ע'
יעקב כמוצא רמון ורמון
שיעור כרמונים פתל כל
אומן העומר לימנע טהור
נגק קצין (מ"ה) ד'
דעד שיעקב כמוצא רמון
עם כליו ועוקב
טומאה לפי שכלל הית'
הם על כליו וכשהוא מועט
חיס משמשת זו רמונים
אלא כלל לוא אומן שטמא
לימנע טהור נקט כל
שהוא (מ"ה) ע'
מומחלתן אכל
מחלן ימים עליה ולא
מכיל ליה (ש"ה) ד'
רוב שיעוריה
בויתיה. אכלת חלב דם
ועמ' וצניגל ועמ' וצניגל
וכמה עמאל וצמר הית'
לכאילן ועמ' נעמל
ועמ' וצניגל וצניגל
ואיפור חלב דם וישעל
ועמ' ועמ' וצניגל וצניגל
נמיה (ש"ה) ד'
דכ' האמור כחוריה דכ'
תמרים וצניגל הית'
(בכורין פ"א מ"ג) א'
מצינן בכוריה כי אתו
המזין ולא מתמרים
שהריש ולא תמרים
שבעמקין אלא ששטת
ליה לתת דתמרים חו'
המזיני דהיינו דכ'
(ש"ה) ע'
מתקין קריין דכ'
ותמרים מיני מתקין קין
בביתבת. תמרה, ביום
הכבוריה. דלא מצי
זיה אכלה אלא אכר ל'
הענין (ויקרא ג) חדי
דמיית דעמיה ומפק'
ליה מעמיה, כי ברביב,
כלום כתיב כחוריה פת'
כשעורה ויתם תמנע
מתין וכן כולם נשתי
ש"ה לאחר הסעודה
כלומר הרגילים לברא
סעודה טעונין ברבא כן
לפניהם וצין לאחריהם
אפי' הביאו בתוך הסעודה
דכיון דאין לפתן אין
הפת פוטרתן וצין

שיעורן כרמונים – THE MEASURE at which they lose their *tumah* IS a hole THE SIZE OF POMEGRANATES.^[1]

“אֶרֶץ-זֵית שָׁמֶן” – And with regard to the words *a land of oil-olives*, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא – R' Yose the son of R' Chanina said: אֶרֶץ שְׂבֵל שִׁיעוּרֶיהָ כְּזֵיתִים – This teaches that Eretz Yisrael is a land whose every legal measure is “the size of olives,” i.e. whenever the law requires a minimum size, that size is the volume of an olive.

The Gemara interjects:

כָּל שִׁיעוּרֶיהָ סֵלְקָא דַּעְתָּךְ – Could you really think that it refers to its “every” legal measure? וְהָאֵיבָא הֵנָּה דְאִמְרֵן – Why, there are those measures that we just mentioned above, which are related to other fruits and not to the olive! – ? –

The Gemara therefore revises the statement:

אֵלָא אֶרֶץ שְׂרׁוּב שִׁיעוּרֶיהָ כְּזֵיתִים – Say rather: A land whose majority of legal measures is “the size of olives.”^[2]

“דְּבִשׁ” – [Date] honey^[3] mentioned in this verse teaches the following measure: כְּבוֹתֵבֶת הַגֶּסֶה בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים – The size of a large date is the minimum amount of food for which one is liable for eating on Yom Kippur.^[4]

The Gemara must explain the other view:

וְאִידָךְ – And what would the other one [Rav Yosef (or R' Yitzchak)] respond?^[5] הֲגִי שִׁיעוּרֵין בְּהִדְיָא מִ כְּתִיבִי – He would respond: Are these measures explicitly written in the verse?^[6]

אֵלָא מִדְּרַבָּנָן וְקָרָא אֶסְמִכְתָּא בְּעֵלְמָא – Rather, [these measures] are in fact standards defined by the Rabbis and the verse is presented as a mere Scriptural support for those Rabbinic definitions.^[7] The actual intent of the verse, however, is to praise Eretz Yisrael for the quality of its fruits.^[8]

The Gemara relates an incident pertinent to the ruling of Rav Yosef:

רַב חֲסִידָא וְרַב חַמְנוּנָא הָיוּ יוֹתְבֵי בְּסַעֲדָתָא – Rav Chisda and Rav Hammuna were sitting at a meal – אֵייתוּ לְקַמְיָהוּ תַמְרֵי וְרַמּוֹנֵי – in the course of which they brought before them dates and pomegranates. שָׁקַל רַב חַמְנוּנָא בְּרִיךְ אֶתְמַרֵי בְּרִישָׁא – Rav Hammuna took and recited the blessing on the dates first.^[9]

אָמַר לֵיהּ רַב חֲסִידָא – Rav Chisda said to him: לָא סְבִירָא לֵיהּ מַר – Does master not hold that which Rav Yosef – and some say R' Yitzchak – said: כָּל הַמוֹקְדִים בְּפֶסֶק זֶה קוֹדֵם לְבִרְכָּהּ – Whatever is mentioned first in this verse is first with regard to the recital of a blessing? According to that teaching, the blessing should have been recited on the pomegranate, which is fifth in the verse, rather than on the date, which is seventh! אָמַר לֵיהּ – [Rav Hammuna] said to him: זֶה שְׁנֵי לְאֶרֶץ וְזֶה חֲמִישֵׁי לְאֶרֶץ – I indeed hold that teaching. However, this [the date] is the second fruit mentioned after the word *land*, while this [the pomegranate] is the fifth fruit mentioned after the word *land*.^[10] Dates, therefore, take precedence

NOTES

1. If a *tumah*-contaminated utensil becomes unsuitable for use, it loses its status as a utensil and thus its *tumah*. A homeowner [i.e. a private person] generally does not discard his utensils readily. Thus, if his wooden container (see *Tosafos* above, 41a כלי ד"ה and *Rashi* to *Shabbos* 96a ד"ה הרי הוא) develops a hole through which beans will pass, the homeowner will save the container to hold olives, which are larger than beans. If the hole is large enough to allow olives to pass through, he will save the container to hold walnuts. If the hole is large enough to allow walnuts to pass through, he will save the container to hold pomegranates. The container is therefore considered suitable for use until it develops a hole so large that a pomegranate will pass through. Once the hole is that large, the container is considered unsuitable and no longer susceptible to *tumah*.

This measurement pertains only to a homeowner's utensil. A manufacturer, however, who produces utensils for sale rather than for personal use, will discard a utensil which developed even the smallest of holes, as even such holes render it unfit for sale. Accordingly, it would no longer be susceptible to *tumah* (see *Rashi* here and to *Succah* 6a).

2. The consumption of an olive size of *cheilev*, blood, *nossar*, *piggul* and most other forbidden foods is the amount for which these offenses are punishable. Also, an olive's bulk of flesh from a human corpse imparts *tumah* to a susceptible object by common presence under a roof. Also, if a person touches an olive-sized piece of animal carcass, he contracts *tumah* from it (see *Rashi* here and to *Eruvin* 4b).

3. The word *דְּבִשׁ*, *honey*, mentioned in the Torah refers to *date-honey* (*Rashi*). [Here, it refers to the date itself.]

4. Eating a lesser amount is also prohibited, but there is no penalty incurred or *chatas* offering required unless he eats at least this minimal amount (see *Yoma* 73b). For the prohibition against eating on Yom Kippur is stated in terms of *עָוִי*, *deprivation* or *affliction* (*Leviticus* 23:29), and food stills a person's hunger only if he eats at least the volume of a large date (*Rashi* to *Succah* 6a, from *Yoma* 79a and 80b).

5. If this verse is needed to teach all these legal measures, then it is lauding these fruits for their significance as legal standards rather than as foods, in which case nothing about their relative significance can be derived! (see 41a note 22).

6. Does the Torah mention in this verse the *law* associated with the fruit, such as “a bone the size of barley” or the like? (*Rashi* to *Succah* 6a). Certainly, the simple intent of the verse is to describe the bounty of Eretz Yisrael, and there is no actual reference to using these fruits as standards of measure.

7. Generally, the phrase “it is Rabbinic and the verse is a mere support”

indicates that the law is one that the Rabbis ordained and then linked to the Scriptural verse. Clearly, however, the standards of measure enumerated here are Biblical. Thus, the meaning of this expression here is that these legal measures were *defined* – rather than *ordained* – by the Rabbis and thus fall within the purview of *Biblical* law (though they are merely linked to the verse and not actually derived from it). Moreover, as noted by *Mesoras HaShas*, the parallel passages in *Eruvin* and *Succah* read (instead of *מִדְּרַבָּנָן*, *by the Rabbis*): *הֵלְכָתָא נִיגְדוּ*, *they are oral laws* [i.e. a law that God taught Moses at Sinai but without Scriptural basis], that the Rabbis linked to the verse.

8. Accordingly, it is reasonable to say that the fruits are listed in order of their significance (see 41a note 22).

9. The word *בְּרִישָׁא*, *first*, should not be misinterpreted as implying that he then recited a separate blessing on the pomegranates, for the blessings are identical (*ha'eitz*) and the blessing obligation for both is discharged with the first blessing. Rather, the meaning might be merely that he *took* the dates *first*, implying that he then ate the pomegranates as well. Thus, his actions indicate that dates take precedence [see Gemara below], which would not be indicated had he meant to eat *only* the dates (see *Divrei Nechemyah*; cf. *Tzlach*). *Rashash* suggests that *first* here does not refer to the order of Rav Hammuna's actions, but means rather that Rav Hammuna acted *first*, before any of the others who were present.

[Though these fruits were served in the course of a meal, they required a separate blessing, as will be explained below – see note 14 (see *Pnei Yehoshua*).]

10. The word *אֶרֶץ*, *land*, is mentioned twice in the verse: *A land of wheat and barley and vines and figs and pomegranates, a land of oil olives and [date] honey*. Rav Hammuna explains that the significance of each fruit is judged by how soon it is mentioned after the word *land*. Accordingly, olives and dates, which are the first and second fruits mentioned after the second “*land*,” are deemed more significant than, say, figs and pomegranates, which are mentioned fourth and fifth after the first “*land*” (*Rashi*). Therefore, Rav Hammuna recited the blessing on the dates rather than on the pomegranates.

[*Tosafos* assert, though, that the first fruit after the first *land* takes precedence over the first fruit after the second *land*, and similarly with regard to the second fruits after each *land*. Hence, the order of precedence is: (1) wheat (first after first *land*), (2) olives (first after second *land*), (3) barley (second after first *land*), (4) dates (second after second *land*), (5) grapes, (6) figs and (7) pomegranates. See *Tzlach* to 41a ד"ה שנאמר ארץ, who discusses why the verse, in fact, mentions the word *אֶרֶץ*, *land*, twice; see also *Yad David [Basra]* here.]

over pomegranates. אָמַר לִיהּ – Upon hearing this insight from Rav Hamnuna, [Rav Chisda] said to him in admiration: מָאן מֵאֵן לֵן נִגְרִי דְפָרְזָלָא וְנִשְׁמַעִינָךְ – Oh that we would have^[11] tireless feet of steel that we could then follow and attend you constantly.^[12]

The Gemara discusses the laws of blessings pertaining to fruits eaten during a meal:

הָבִיאוּ לְפָנֶיהֶם תְּאֵנִים וְעֵבֵבִים בְּתוֹךְ הַסְעוּדָה – It was stated: – What is the law where they brought before them figs or grapes during the meal?^[13] אָמַר רַב הוּנָא – Rav Huna said: – [The fruits] require a blessing before eating them, but they do not require a blessing after eating them.^[14] וְכֵן אָמַר רַב נַחְמָן – And so too said Rav Nachman: – [The fruits] require a blessing before eating them, but they do not require a blessing after eating them. וְרַב שֵׁישֶׁשׁ – But Rav Sheishesh says: – [The fruits] require a blessing both before and after eating them.^[15] לֵאמֹר – For there is nothing that requires a blessing before

eating it and does not require a blessing after eating it אֶלָּא – other than bread that comes with *kisnin* alone.^[16] Thus, just as a separate prior-blessing must be recited on these fruits that are eaten during the meal (as you yourself rule), so too must a separate after-blessing be recited on them as well.

The Gemara notes:

וּפְלִיגָא דְרַבִּי חִיָּיא – And the following ruling of R' Chiya disputes this ruling that one must recite a blessing on fruits eaten during the meal.^[17] דָּאָמַר רַבִּי חִיָּיא – For R' Chiya said: כָּל פּוֹטְרָת כָּל – The blessing one recites on bread discharges the blessing obligation for all types of food – even fruits – that one eats during the meal,^[18] וְיַיִן פּוֹטֵר כָּל מִיְיִן מְשֻׁקִּים – and similarly the blessing one recites on wine discharges the blessing obligation for all types of beverages.^[19]

The Gemara presents its ruling in the matter of blessings for foods eaten in the course of a meal:

הַלְכָתָא – The halachah is: אָמַר רַב פָּפָא – Rav Pappa said: – דְּבָרִים הַבָּאִים מִחֻמַּת הַסְעוּדָה בְּתוֹךְ הַסְעוּדָה – Foods that come as a result of the meal during the meal^[20] אֵין טְעוּנִים בְּרַכָּה לֵא

NOTES

11. מי יתן is the Aramaic equivalent of the Biblical expression [מֵאֵן מֵאֵן], literally: *who will give* (*Exodus* 16:3, *Deuteronomy* 5:26, et al.), which has the sense of *oh, that it would be* (see *Targum Onkelos ad loc.*.)

12. [The verb שמע here is used in the sense of שמע, meaning to serve or to attend, as in the common Talmudic expression שמעיה, his attendant.] One who attends his master not only acts as his attendant but also learns constantly from him.

13. The term סעודה refers to a meal at which bread is eaten as the basic staple (see *Rashi* to *Genesis* 18:5 and *Magen Avraham* 177:1). Thus, the person has already recited *hamotzi* on the bread, and he will eventually recite *Bircas HaMazon* at the end of the meal.

14. These fruits were not being eaten as a condiment for the bread [nor as a source of sustenance], in which case they would be subordinate to the bread and not require a separate blessing altogether (see below, notes 20 and 21). Rather, they were being eaten independently during the meal to satisfy a desire for something sweet (*Rashi*), or after the meal as a dessert (*Tosafos*). [*Rashba* maintains that the Gemara is discussing fruits eaten as appetizers. Others, however, maintain that fruits eaten during the meal as appetizers do not require a blessing altogether; see *Magen Avraham* 168:22 and 174:11.]

Rav Huna rules that these fruits require a prior-blessing, because they are not subordinate to the bread. But they do not require a separate after-blessing, because *Bircas HaMazon* recited at the end of the meal suffices for everything eaten during the course of the meal – even foods not subordinate to the bread (see *Rashi*; cf. *Rashba*).

15. Rav Sheishesh holds that *Bircas HaMazon*, which is a blessing for sustenance, covers only those foods that have been eaten as a source of sustenance, but not foods – such as these fruits – that have been eaten merely for their sweet taste (*Rashi*; see *Melo HaRo'im* and *Chodesh HaAviv*).

16. There are various interpretations among the Rishonim [see end of note] of פת הבאיה בכסנין (which we will refer to simply as “*kisnin*-bread”). There is general agreement, however, that it is a baked good that is eaten as a snack, unlike regular bread, which is eaten as the basic staple of a meal.

Rashi translates כסנין as *toasted grain*. After finishing the meal and reciting *Bircas HaMazon*, it was customary to eat toasted grain for its healthful effect on the heart [see *Eruvin* 29b]. This grain would be served with pastries kneaded with spices, walnuts and almonds and a little bit of the pastries would be eaten as well. Certainly, a *mezonos* must be recited before partaking of these pastries (since one has already recited *Bircas HaMazon*). But since they contain a lot of spices and nuts and only a small amount of the pastry is eaten, the Rabbis did not institute that the ordinarily appropriate after-blessing (*Al HaMichyah*) be recited. These pastries are thus similar to *orez* and *dochan* bread, upon which one recites *mezonos* beforehand but “nothing at all” afterwards [above, 37a-b]; that is, one does not recite *Al HaMichyah* afterwards, but he does recite *Borei Nefashos* [see 37a note 26] (see *Rashi*, as elaborated by *Rabbeinu Yonah*).

Rashi has explained that *Al HaMichyah* is not recited after *kisnin*-

bread because it is full of nuts and spices and because only a little is eaten. The commentators elaborate that this combination of factors results in less than a *kezayis* of grain being eaten within the *peras* time span [see 37b note 29]. Therefore, the *Al HaMichyah* after-blessing is not warranted, but only *Borei Nefashos* (see *Rosh Yosef*; *Beur HaGra* to *Orach Chaim* 208:9; cf. *Tzlach*).

Tosafos, however, dispute the premise that *Al HaMichyah* is not recited on a food containing so little grain that less than a *kezayis* is consumed within a *peras* time span. Rather, the small grain content causes *mezonos* to be recited beforehand (above, 37a-b), it also causes *Al HaMichyah* to be recited afterwards [assuming one has eaten a *kezayis* of the food within the requisite time span] (see *Beur HaGra loc. cit.*). Moreover, they object that according to *Rashi*, the Gemara should have mentioned that *orez* and *dochan* breads, too, are exceptions to the rule that whatever warrants a prior-blessing also warrants the ordinarily appropriate after-blessing. They therefore explain that Rav Sheishesh refers to *kisnin*-bread that is eaten before *Bircas HaMazon* is recited. That is the only food that requires a prior-blessing, but no after-blessing, as *Bircas HaMazon* covers it. Accordingly, when eaten outside the meal, *kisnin*-bread indeed requires the recitation of *Al HaMichyah* afterwards. [See also *Rabbeinu Yonah*, who combines elements of both the approaches of *Rashi* and of *Tosafos*.]

[Others explain the nature of *kisnin*-bread differently from *Rashi*. *Rabbeinu Chananel* (cited in *Rabbeinu Yonah*) interprets כסנין as *pockets* (from the root כס). Dough was kneaded in the form of pockets, which were filled with almonds, honey and other sweets and then baked. Accordingly, פת הבאיה בכסנין means “bread that comes in the form of pockets.” *Rav Hai Gaon* (cited in *Aruch*) translates כסנין as *hard dry bread* (see *Targum* to *Joshua* 9:5). Thus פת הבאיה בכסנין means “bread that comes hard and dry”; that is, bread that is baked to be hard and crispy. [See also the explanation of *Rambam*, *Hil. Berachos* 3:9, with *Taz*, *Orach Chaim* 168:6.]

17. Which is held to some degree by both Rav Huna (who requires a prior-blessing) and Rav Sheishesh (who requires both a prior and after-blessing).

18. That is, the *hamotzi* one recites before bread and the *Bircas HaMazon* he recites afterwards discharges him of both the prior and after-blessing obligations he would ordinarily incur for all foods eaten in between (see *Rashi*).

19. That is, the beverages one drinks between the wine's prior and after-blessings (see details in *Mishnah Berurah* 174:3 and *Beur Halachah* there). One therefore does not recite a separate prior or after-blessing on these other beverages (*Rabbeinu Yonah*).

Since bread is the most significant food and wine the most significant beverage, a blessing made on them encompasses all other foods and beverages respectively (see *Tosafos* הכי הכי).

20. Coming “as a result of the meal” means that it serves as a relish for, and is eaten with, the bread [which is the staple of the meal] (see *Rashi* and following note).

ולא לאחריהם – do not require a blessing – neither before eating them, nor after eating them.^[21] ושלא מןחמת – And those foods that come not as a result of the meal but do come during the meal^[22] וטעונים ברכה לפנייהם – require a blessing before eating them, but do not require a blessing after eating them.^[23] ולאחר הסעודה – And those foods that come after the meal^[24] וטעונים ברכה בין לפנייהם בין לאחרייהם – require a blessing both before and after eating them.^[25]

The Gemara cites a relevant Baraisa:

שאלו את בן זומא – THEY [his disciples] ASKED BEN ZOMA: מפני

מה אמרו – FOR WHAT reason DID [THE SAGES] SAY that דברים הבאים מןחמת הסעודה בתוך הסעודה אינם טעונים ברכה לא – FOODS THAT COME AS A RESULT OF THE MEAL DURING THE MEAL^[26] לא לפנייהם ולא לאחרייהם – DO NOT REQUIRE A BLESSING – NEITHER BEFORE eating THEM NOR AFTER eating THEM? אמר להם – [BEN ZOMA] SAID TO THEM: הואיל ופת פוטרתן – BECAUSE THE blessing recited on the BREAD DISCHARGES the blessing obligation for THEM. אי הכי יין נמי נפטריה פת – They said to him:^[27] BUT IF SO, then the blessing recited on BREAD SHOULD ALSO DISCHARGE the blessing obligation for WINE drunk during the meal. Yet we know that such wine requires its own prior-blessing!^[28] שאני יין – Ben Zoma replied to them: WINE IS DIFFERENT,

NOTES

21. Because they are subordinate to the bread. Accordingly, all foods – both those generally eaten for sustenance and [those generally eaten as a snack, such as] fruits – require no blessing whatever when eaten with the bread (*Rashi*). [This part of Rav Pappa's ruling is compatible with both Rav Huna's ruling and that of Rav Sheishess.]

According to *Rashi's* explanation, this portion of Rav Pappa's ruling is presumably nothing more than a restatement of the Mishnah below (44a, cited above on 35b and 41a) that the blessing on the primary food covers the subordinate food as well – a presumption that the Rishonim find unacceptable for a variety of reasons (see *Tosafos* הלכותא). In defense of *Rashi*, *Rabbeinu Yonah* suggests that Rav Pappa refers to fruits that are indeed eaten with the bread, but which one wishes to eat independently as well. Rav Pappa is teaching that although for the moment they are being eaten independently, since they were brought to be eaten with the bread and one began to and will continue to eat them with the bread, his independent eating of them in the middle (this being the intent of “during the meal”) does not warrant any separate blessings. See also *Orach Chaim* 177:1. [See also the explanation of *Baal HaMaor* and that of *Rashba*, which might also be compatible with *Rashi's* comments. See also *Orach Chaim* 177:4.]

Tosafos and *Rosh* explain Rav Pappa's remarks altogether differently from *Rashi* – see below, note 25.

22. Such as porridge, cabbage and beets, which are not eaten with the bread itself, but are generally eaten during the meal for sustenance and to satisfy one's hunger (*Rashi*; cf. *Tosafos* and *Rosh*, cited below in note 25).

23. They require a separate prior-blessing because they are neither classified as bread nor subordinate to it that they should be covered by the *hamotzi* blessing. But they do not require an after-blessing because *Bircas HaMazon*, which is a blessing for “sustenance,” indeed covers them (*Rashi*).

24. I.e. foods that generally come after the meal, such as [dessert] fruits (*Rashi*).

25. Even if one eats them *during* the meal, but without bread. They require a separate prior-blessing because they are not subordinate to the bread. And they require a separate after-blessing because they are not “sustenance” that *Bircas HaMazon* should cover them (*Rashi*). [Rav Pappa thus sides with Rav Sheishess against Rav Huna and Rav Nachman.]

Tosafos and *Rosh* (6:26) explain Rav Pappa's ruling differently, and theirs is the explanation adopted by *Shulchan Aruch* (*Orach Chaim* 177:1-2):

(a) דברים הבאים מןחמת הסעודה בתוך הסעודה, *foods that come as a result of the meal during the meal*, are foods generally eaten with the bread

(which is the foundation of “the meal”) during the meal, and are eaten for sustenance, such as meat, fish and other cooked dishes. These foods, as integral parts of the meal, are covered by the *hamotzi* blessing even when eaten during the meal *without* bread.

(b) שלא מןחמת הסעודה בתוך הסעודה, [*foods that come*] *not as a result of the meal [but] during the meal*, are foods which are not eaten for sustenance, such as figs and grapes. Such foods, though eaten during the meal, are not considered an integral part of the meal and are thus not covered by the *hamotzi* blessing. They do not, however, require their own after-blessing, because *Bircas HaMazon* covers all foods eaten during the course of the meal. [Rav Pappa thus sides with Rav Huna and Rav Nachman in the dispute with Rav Sheishess.]

(c) לאחר הסעודה, [*foods eaten*] *after the meal*, are foods that one actually eats after the meal (in contrast to *Rashi's* explanation – see note 24). It was the custom in Talmudic times that after the completion of the meal, the bread would be removed, and fruits and wine would be brought out. Since the meal has already been completed, the foods eaten now are not considered part of the meal, and require their own prior and after-blessings. [There are various opinions as to what constitutes the completion of the meal in this regard – whether the mere decision not to eat any more bread, the actual removal of the bread from the table, or the removal of the table itself (see *Magen Avraham* 177:7).]

26. See above, notes 20 and 25.

27. [It is evident from *Rif* and other Rishonim that this is a continuation of the Baraisa (though this portion appears here in Aramaic – unusual in Baraisas, which are almost invariably formulated entirely in Hebrew).]

28. Just as the blessing on bread covers the foods eaten with it, so too should it cover the wine that is drunk during the meal, since the wine, too, is subordinate to the bread.

Rashi above has explained that “as a result of the meal” refers to foods actually eaten with the bread. Accordingly, the case of wine that the disciples are comparing to “foods that come as a result of the meal” must refer to the analogous case – namely, to bread that one has dipped into wine (*Maharil*, cited in *Magen Avraham* 168:30). *Tosafos* הלכותא, however, reject the notion that a separate blessing would be recited on the wine that is absorbed in the bread, so that this cannot be the case to which the disciples referred. *Rabbeinu Yonah* explains (in keeping with his defense of *Rashi* – see above, note 21) that the disciples refer to wine brought primarily for the bread [that is, to be drunk to aid in the digestion of the bread] that one now wishes to drink independently during the meal. It was known that such independent drinking of wine requires a separate prior-blessing, and the disciples asked why the law for wine was different from the law for other foods eaten in this manner.